

MATERJAŁY I NOTATKI ETNOLOGICZNE.

Nazwy krów w XVIII wieku.

O ile chodzi o dzisiejsze gwary ludowe, to zaczerpnięty z nich materiał do nazw krów jest wcale obfity; nie znamy wprawdzie tych nazw ze wszystkich stron Polski, ale bądź co bądź znaczne ich spisy przynosi niemal każdy słownik gwarowy lub etnograficzne opracowanie pewnego obszaru; swego czasu „Wisła“ poświęcała im stałą, osobną rubrykę. Mimo pewnych braków możnaby już na tych danych oprzeć badanie krowiego imiennictwa; taka praca byłaby ciekawa nie tylko dla ludoznawstwa, ale i dla polskiego słowotwórstwa.

Bez porównania gorzej jest z nazwami zwierząt używanymi w starszym języku polskim; o nich wiemy bardzo mało; ukryte w źródłach rękopiśmiennych, głównie w inwentarzach wiejskich, lustracjach, rzadko dochodzą do wiadomości badacza. Nie wiem, czy poza zestawieniem nazw krów z inwentarzy klasztoru Łądzkiego z XVIII wieku, po rok 1726, wydanym przez WŁADYSŁAWA MATLAKOWSKIEGO (Wisła 1889, t. III, str. 901—906), istnieje podobna praca dla użytku etnografa czy gramatyka. Dlatego podaję poniżej kilkadziesiąt nazw z XVIII wieku, bądźto już drukowanych, bądźto po raz pierwszy wydobytych ze źródeł.

Źródła: 1) DR. ADAM BOGUSZ: Wieś Moderówka, Kraków 1905; na str. 112 nazwy z Inwentarza dóbr Moderowskich (pod Jasłem) z r. 1743; na str. 133 z Inwentarza dóbr wsi Jaszczwi i Bajdów (wojew. sandom., pow. pilzn.) z r. 1759. Wyciągi z tego

działa wraz z nazwami krów przedrukował DR. STEFAN PAWLIK w „Zapiskach do historii hodowli bydła rogatego w Polsce“, Lwów 1909 na str. 16—17. Skrót M = Moderówka, skrót J = Jaszczew. 2) Rękopis Akademji Umiejętności w Krakowie Nr. 648 p. t. „Opisanie dworu Rabskiego y budynkow do niego należących d. 6-to januarii anno Dni 1726“; stąd podał DR. PAWLIK (str. 11—13) wyjątki wraz z nazwami krów, mianowicie „Spisanie bydła na oborze Rabskiej in anno 1726-to zostaiącego“ (skrót R) i „Spisanie bydła na oborze Chabowskiej“ (skrót C), przyczem parę nazw błędnie odczytał, co uwidoczniam w nawiasach obok poprawnej lekcji. Natomiast opuścił „Spisanie bydła na oborze Skomielnianskiej“ (skrót S) i „Spisanie bydła na oborze Zarycianskiej“ (skrót Z), gdzie także parę nowych nazw się znajduje. Wsie Rabka, Zaryte, Skomielna leżą w powiecie myślenickim, Chabówka w pow. nowotarskim.

Podając nazwy w alfabetycznym porządku, zamieszczam gwiazdkę przy nazwach znanych także ze spisu MATLAKOWSKIEGO. objaśnień i uwag nie dołączam; odkładam je do zebrania bogatszego materiału.

1. Białucha, biała, czerwone płatki po niey (C).
  - „ biała, uszy czerwone, rog lewy zbity (S).
  - „ biała, głowa y uszy czerwone (S).
2. Biedrawa, czerwono biedrzasta (J).
  - „ sada, po bokach y ogon w puł biały (R).
  - „ czerwono pstra (C).
  - „ czarna, nogi zadnie, pod brzuchem y ogon biały (C).
- *3. Boczuła, czarno boczasta (R).
  - „ płowo boczasta, na prawym boku przebodzona (Z).
4. Brzezawa, czarno brzeziasta (J).
- *5. Brzezula, czerwono brzeziasta łysa (R).
  - „ czerwona, grzbietem y pod brzuchem biała (R, C).
  - „ czerwono brzeziasta, grzbietem biała (S).
  - „ czarna, grzbietem y pod brzuchem biała (Z).
6. Buiana, koptawa bez odmiany (Z).
- *7. Burocha, czerwona (J).
8. Bystrocha (M).
  - „ czarno pstra, głowa czarna (R).

9. Chowana, czarna, na wymieniu białe (R).
  - „ płowa bez odmiany (C).
  - „ czarna bez odmiany (Z).
10. Cisula, czerwona, ogon na końcu czarny (R).
  - „ sada, ogon czarny (R).
  - „ płowa, rogi urznięte (C).
  - „ czerwona, rogi oba zbite (C).
  - „ czerwona bez odmiany (S).
  - „ sada, rogi oba zbite (Z).
11. Cygana, czarna bez odmiany (C, S).
12. Czarnucha, czarna bez odmiany (3 R, C, S, Z).
13. Czerwocha, czerwona, ogon na końcu czarny (S).
14. Gniadula, czarna, grzbietem sada (R).
  - „ gniada bez odmiany (J).
  - „ druga gniada (J).
15. Gniazdula (M); (może myłka zamiast: Gwiazdula).
16. Guzula, sada (M).
- *17. Gwiazdula, czerwona, gwiazda na czole (S).
18. Kawula, czarna, koło wymienia białe (R).
  - „ czarna bez odmiany (C, 2 S).
  - „ czarna, biedra lewa zbity (Z).
- *19. Kopcicha, koptawa, róg lewy zbity (C); (u Pawlika mylnie: Ropucha koprawa).
  - „ sada bez odmiany (S).
  - „ sada, róg lewy zbity (Z).
20. Koziana, czerwona, na słabiznach y ogon w puł biały (Z).
- *21. Kozula, szada (J).
22. Kozuszką (M).
23. Krasula, biała, płaty po niej czarne (Z).
24. Kropiana, sado kropiasta (R).
  - „ czarna, pod grzbietem y brzuchem biała (C).
  - „ czerwono pstra (S).
25. Kudłana, czarna bez odmiany (R).
26. Kudława, mroziasta (J).
27. Kupicha, czerwona bez odmiany (J).
- *28. Kwiatula (M).
  - „ płowa, łysa, grzbietem y brzuchem białe (R).
  - „ czerwono pstra (C).
  - „ czerwona, mieyscy po niej płatki białe (S).

- Kwiatula, sada, kwiatek za czele (Z).
29. Łysina, płowa, łysa, policzki y ogon sady (R).
 „ czarna, łysa, pod brzuchem y ogon biały (R).
 „ łysa, czerwono pstra (R); (u Pawlika błędnie: zebra),
 „ łysa, czarna, pod brzuchem biała (C).
30. Maiocha, czarna, rogi w wieniec (R); (u Pawlika: Morocho).
31. Małocha (M).
32. Mroziana, mroziasta bez odmiany (C).
33. Mrozula, czerwono mroziasta (J).
34. Murdziocha (M).
35. Niedziocha, czerwona bez odmiany (Z).
36. Pasula, czarna, po bokach biała (R).
37. Piescicha, czarna, pod brzuchem płatek biały (C).
38. Piętocha, czarna bez odmiany (S).
39. Płowucha, płowa bez odmiany (R, S).
 „ z czerwona płowa (R).
 „ mroziasta (J).
40. Płowucka (M); (może myłka zamiast: Płowucha).
41. Roscicha, sada, spodem y wierzchem biała (R).
 „ czarna bez odmiany (C).
 „ czarna, ogon w puł biały (Z).
- Rościcha, czarna pstra (J).
42. Różana, gniada podłazista (J).
43. Rydzula, płowa, policzki sade, na wymieniu białe (R).
 „ czerwona bez odmiany (R).
- *44. Sadula, czarna, rogi wielkie (R); (u Pawlika mylnie: Padula).
 „ sada bez odmiany (2 C, S).
 „ sada, rog lewy zbity (Z).
45. Sarna, sadawa, koło oczu czarne (R); (u Pawlika mylnie: Sama).
46. Sarnawa (M).
 „ myszata (J).
47. Siwucha (M).
48. Siwula, siwa, płowa y ogon czarny (C).
 „ siwa bez odmiany (4 S).
 „ siwa, na prawym boku trochy biała (Z).
 „ (M).
49. Smolana, (M).
50. Smolawa, czarna podłazista (J).

51. Sroczana, płowa, łysa, spodem y wierchem białe (R);
(u Pawlika mylnie: Proczana).
„ czarna, nogi zadnie y ogon biały (C).
„ czarno pstra, łysa (Z).
52. Srodula, koptywa bez odmiany (C).
„ czerwona, pod brzuchem trochy białe (Z).
53. Srokula, czarno pstra (J).
54. Wienczocho, koptywa bez odmiany (C).
55. Wiewiora, czarna, rogi krotkie (R).
„ sada bez odmiany (C).
„ czarna bez odmiany (Z).
56. Winocha, czerwona bez odmiany (S).
„ czerwona, ogon na koncu czarny (2Z).
57. Wtorucha, koptywa bez odmiany (C).
„ czarna bez odmiany (Z).

W ten sam sposób nazywa lud na Podhalu krowy swe i dziś jeszcze.

Nowy Targ.

JULJUSZ ZBOROWSKI.

Pieśń o Napoleonie.

Pieśni ludowe o NAPOLEONIE są u nas rzadkie. Tem pożyteczniejszy każdy przyczynek. Poniżej zamieszczony tekst pochodzi z Kęt w pow. bialskim. Śpiewali tę pieśń przed pięćdziesięciu laty pasterze, wypasający bydło na okolicznych łąkach i od nich ją spamiętał mój uprzejmy informator p. JAN DWORZAŃSKI, naczelnik urzędu podatkowego w Nowym Targu. Tekst z Kęt odpowiada mniej więcej początkowi znacznie dłuższego tekstu z Kosteniowa w pow. przemysłańskim (Lud II, 171). Zanotowanie tej pieśni w zachodniej Małopolsce, tak daleko od Kosteniowa, popiera znacznie jej ludowe pochodzenie, które zlekka kwestjonuje zapisywacz kosteniowskiej odmiany.

Cesarzu Napoleonie,
W którejże przebywasz stronie?
Dawno o tobie nie wiemy,
Byś się nam zjawił, prosimy.
Na wyspie, co się nazywa
Świętej Heleny, przebywa.
Tu ma dusza, tu me ciało

Zakopane.

Przebywa już lat niemało.
Wojsko króla angielskiego
Pilnuje mnie gdyby złego,
Żebym nigdy nie powrócił,
Bobym ich wszystkich zasmucił,
Wszystkie króle, wszystkie kraje;
A ja sam teraz zostaję.

JULJUSZ ZBOROWSKI.